

A HARMÓNIA KULTUSZA

Szabados György zeneszerző, zongoraművész, esszéista. Sokakkal ellentétben ő nem csak hazájában világhírű. Sőt, talán ott a legkevésbé. Mit tegyünk, ilyenek vagyunk. Eredetileg a komoly és a könnyűzene határaitól kezdtünk beszélgetni – de művészetről lévén szó – mindig nyílt egy újabb dimenzió.

– Minél válságosabb időket élünk, annál erősebb a vágy, hogy legalább magunkat meggyőzzük arról: ha nem is politikai értelemben, de mégis nagyhatalom vagyunk. Ilyen a gasztro-kultúránk – erre hozzáértők csak legyintenek – és ilyen a zene.

– Mi magyarok, zenei nagyhatalom? MA? Ez már csak a sznobság gőgje, és magunkról mondjuk. A múlt emléke. Londonban jelent meg például az egyik lemezem. Ennek angol „fülszövege” afféle kisebb esszé volt. Zeném gyökereit a szerző visszavezette a magyar XVIII. századig, leírta a korabeli improvizálást, majd a „Liszt-jelenséget”, mint utolérhetetlen elődöt. A szöveg írója világosan tudja, hogy nem a cigánymuzsika az eredeti „magyar” zene, hanem a parasztzene. Érti, átlátja, hogyan kapcsolódott ehhez Bartók, és megállapítja, hogy innen ered az én zeném is. Hol vannak ma már ilyen alapos, lényeges és elfogulatlan elemzései az újabb zenének Magyarországon? Zenék vannak ugyan, de nincsen erős, ható, termékenyítő zenei szellemiség, és annak tisztességes zenei irodalma. És nincsen iskolai ének-zene beavatás sem. A zenének Magyarországon meghalt a szellemi jelentősége. Az egyetlen zenei rádióadón is lassan több az informatív műsor, mint a zene. A lakosság már csak a populáris, mozgalmi zenéket „élvezi” és hallja. Itt már csupán a madaraknak fontos a zene. Pedig egy kultúra és egy közösség alapja az ének. Nagyszerű énekeseken és hangszereseken kívül ne beszéljünk itt zenei nagyhatalomról. Legfeljebb német kisvárosi buzgalomról és szellemi epigonizmusról. Kulturális érdekcsoportok vannak, helyosztó gyülekezetek és futamok.

– Az ösztönösen egyszerűtől így eljutottunk a nehezebben érthetőig. Ön szerint hol a határ a könnyű- és a komolyzene között?

– Az, hogy egy zene komoly vagy nem komoly, attól függ ma – kissé leegyszerűsítve a dolgot –, hogy szellemi-e vagy üzleti. Ez olyan téma, amit nem zenei szempontból kell megközelíteni. Korábban nem eszerint kategorizáltak, s szorították a zenéket műfajokba. Nem az üzleti vagy kulturhatalmi szempont volt világszerte a lényeg: hogy például valami „mainstream” vagy „trendi”, avagy nem. Nem ez volt a jelenlét, az elfogadottság és a minősítés záloga. Ezért ma a művészetekben is nehezebb eligazodni. Részben, mert a fő problémákkal nem foglalkozik szinte senki (az üzleti könnyűzene lett a mai civilizáció jelképe), másrészt, nincsenek olyan magasztos gondolkodók, mint Pascal, mint Dosztojevszkij, Hamvas Béla – és még lehetne sorolni a neveket. Ki foglalkozik az emberekkel ma? Ki az a zeneszerző – akármelyik műfajban – aki azzal foglalkozik, hogy a mai világot és a világ folyamatait megértse. A sorsot felfogja, átlássa, kifejezze. Van Berlioz-i attitűd? Én nem előadóművésznek, hanem termelőnek tartom magam. Ezért kutatom, hogy a nagy „termelők” milyen életet, hogyan éltek, hogyan birkóztak ezekkel a dolgokkal. És legtöbbször nagy érző és gondolkodó volt. Ám gondolkodásuk nem csupán abból állt, hogy megismerjék a kor tudományát. Nem sci-fi zenészek akartak lenni, akiknek ismerniük kell az új tudományos eredményeket, mert különben nem mozog a fantáziájuk. Hanem a szívükből, a lelkükből – amit átéltek, átörültek, átszenvedtek, amit szinte parttalan tágasságban hordoztak magukban –, bomlott ki valamiféle tetten érhető, tudatosítható magasztos világkép, s szólalt meg a lét transzparenciája.

– *Ezek szerint a zeneszerzést nevezhetjük olyan keresésnek, mint amilyen a filozófia?*

– A zeneszerzés nem keresés, hanem kinyilatkoztató tevékenység. A Logoszhoz, a teremtéshez van köze, talán a legmélységesebben a művészetek között. A művészetekben nincs keresés. Nem keresni kell. A keresés és a kísérletezés a XX. század szörnyű hagyománya. Az egyetemes szakrális dimenziót vesztett emberé. Kísérletezni a kémiai laboratóriumban kell, csak fel ne robbanjon. A művészetben csak kinyilatkoztatás van. Ha a művészet kísérletezés lenne, hogy tudott volna a gyermek Mozart kész, zseniális darabokat írni. Nem próbálgatott, hanem jött belőle. És Bachnál és a többiekénél nem ez van? Bartóknál ugyanezt lehet

tetten érne. El kell olvasni Kodályt, tüzetesen, mert ő ezzel is foglalkozott. Nem féltékenykedett, hanem szerette és tisztelte, kutatta és segítette a barátját. És viszont. Mester és tanító egyben.

Hogy most milyen műfajok vannak, kit érdekel? „Műfajok” jönnek-mennek. Mire a szemünk pilláját fölnyitjuk, már más van. Ez ma halmozottan igaz, oly’ botrányosan gyorsan változik a világ és a művészet. Az a gondolkodó tanítvány a Zeneakadémián, aki mindazonáltal, mint kortűnet, netán pl. Boban Markovic zenéjét akarja megérteni, igazából, és végül is ezt a kort akarja megérteni. És nem érti, hogy ebből a zenéből miért az jön, ami jön. Mert feltételezem, ennél magasabb rendű a szellemi kíváncsisága.

– *Akkor feltételezhetjük, hogy a kortárs könnyűzene azért olyan, amilyen, mert a világ is rossz irányba megy?*

– Ez természetes. Nem harmonizál. Ám ki a fene foglalkozik a művészetekben ma ezzel? A világnak ma a legnagyobb problémája például az, hogy túlnépesedett. El kell látni innivalóval, ennivalóval, tiszta vízzel, munkával, pénzzel, életheletőséggel – és nem csak „banzájjal” és háborúsdival. Ezek egzisztenciális gondok és feladatok. Ma a világ aggodalomban él. Ezenközben egy olyan pénzügyi struktúra szabályozza, amit ez a sajtóságos civilizáció már belakott, s ahol az extraprofit fontosabb, mint bármi más. S amelynek érdekében a hatalmas populációt úgy működteti, hogy legyen hatalmas fogyasztás, mert hogy legyen minél több extraprofit. A kérdés az, hogy ez a túlzottan pragmatikus, pénzben és absztrakciókban élő civilizáció mikor fogja önmagát fölémészteni. Mert a célja: a pénz, halott dolog. Minden rázkódik. Nehogy azt higgyük, hogy ez véletlen. Ahol a „pénzgondolkodás” sematizmusa, az aranyborjú imádata megjelenik, ott elindul az elbutulás, és felborul a világrend. A mai úgynevezett könnyűzene is ebben a komolytalanságban könnyű.

– *Voltak korszakok, amikor a zene hatott a világra. Ma én ezt nem érzem.*

– Mégis az a csodálatos, hogy ebben a kaotikus helyzetben is egyszer csak méltóságos muzikusok lépnek elő, ráadásul világszerte egy időben. Hogy Hamvas Béla barlang hasonlatát felidézsem – miszerint, ha egy embert bezárnak egy barlangba, és nagy gondolata támad, az elterjed

a világon – a zenében is egyszerre jelentkeztek ezek a dolgok. Ez a reményünk. Korábbi beszélgetéseinkben felmerült például: mi az a free zene? Főlemlítem, mert korszakos zenei jelenségnek tartom. Állandó probléma a definíció, és maga a jelenség is. Holott nagyon egyszerű a válasz. Időtlen idők óta bizonyos szabályok szerint működött a zeneiség, attól függően, hogy melyik kultúrkör szabályrendszerét szolgálta, és szimbolizálta „apologetikusan”. És a közösség honorálta is a zene eme lélegzését. A free jazz a XX. század végének ez a sajátos, de ősi zenei jelensége is ebből fakadt. Megjelenítette korát: nem a formák mentén nyitotta meg ég és föld között a lélek csatornáit, hanem egy istenes szabadságban. Persze alapfeltétel, hogy született muzsikusként, hogy „mindentudó” legyen, aki játssza. Mert ahogy a természet születik újjá, úgy születik ez a zene. Hiszen a tárgyi világon túli alanyi minőségből jön ez a megszólalás.

– *Ma komoly probléma, hogy a különböző kultúrkörök között nincs párbeszéd, vagy nem akarnak egymással párbeszédet. Lehet, hogy a zene lesz a közös nyelv?*

– Úgy vélem, és ezt remélem. Mondom, elbutult világban élünk. A több ezer éves kínai művészeti bölcsélet már úgy tartja, hogy a zene és a szertartások két egymást kiegészítő dolog. A zene a szeretet, az azonosság és a harmónia kultusza: MINDEN MINDENNEL ÖSSZEFÜGG. A szertartások pedig a megkülönböztetések kultuszai. Mert ha nem tudunk dolgokat világosan megkülönböztetni, akkor nem tudunk eligazodni a világban. A kettő egymást feltételezi, egyszerre él, és egyszerre követeli meg a dolgok fenntartását és változatlan kultuszát. Két muzsikusként is, ha találkozik, pillanatok alatt lehet érezni, hogy az azonosság létrejött vagy sem. Ez szellemiség és lelkiület kérdése. Minél magasabb szellemről és tágasabb lélekről van szó, annál inkább hajlandó arra, hogy részt vegyen az azonosság-öröm kultuszában. Hallják, vagy nem „hallják” egymást. Amikor Braxtonnal a második lemezünket készítettük, minden sokkal egyszerűbb volt, hiszen korábban már megmerítettünk egymás zenéjében, de már az elsőnél az volt a meglepő, hogy amikor „befújta” magát, hallottam, hogy fölkészült a magyar zenéből. Tehát itt színvonalról van szó. Nem csak zenei, hanem emberi színvonalról.

A zenéről tudni kell, hogy benső közege csak félig evilági dimenzió. A zene teremtés-környezet lényegében: UNIVERZÁLIS MAGASLAT. Ha nincs bennem ebből semmi, miből teremtek, miből merítek én? Nem véletlen, hogy Bartók annyit lamentált a saját hitéről. Mert hiába vágom le a legcsodálatosabb növényeket, és keverem össze egyetemes fűszerré, és eladom, mint világzenét, abból nem a legjobb dolog jön ki, hanem csak hordalék. Egyfajta mennyiség. Tömeg. S az emberben benne van a giccsre való hajlam. Tudja ezt az úgynevezett modern utáni, posztmodern világ is. Ma ez a legnagyobb művészeti üzlet, s ez a legsikeresebben manipuláló „szellemi” hatalmi eszköz.

– *Dresch Mihály zenéjét hallgatva – ha nem lenne ellenérzésem az elnevezéssel szemben – azt mondanám rá, hogy világzene. De van ez a szint, és van – hogy az előző képletnél maradjunk – a zagyvalék.*

– Nem tisztem, hogy méltassam azokat a muzsikusokat, akik velem együtt dolgoztak, és mentek végig azon a lelki és esztétikai úton, amit, mint szellemi kínálatot együtt éltünk át évtizedeken keresztül. Ez a közös munka nem egyszerűen zenei és stiláris hókusz-pókusz, hanem lelki átrendeződés volt. Amit Misi csinál, az nem világzene. Ő elvégezte azt a műveletet, amiről Kodály is ír. Hogy a magyar zeneiségbe be kell avatódni. Hogy le kell menni falura, ahogy mondja, ott kell egy ideig élni, és együtt hordani a trágyát az emberekkel. Nem lehet író- és kávéházi asztal mellett sem az „évezredes” parasztzenébe, sem a magyar (!) látás egészébe beavatódni. Az időtlenségben kell átélni azt. Ő táncházakba járt, és egész lényét átmozgatta az a világ. Már ezen az alapon éli és rostálja át magában azt, hogy ebben a világban, amelyben élünk, minden kultúrából ránk zuhan valami. Ahhoz, hogy valaki méltó zenét tudjon adni egy közösségnek, valóban tisztelni kell saját gyökereit. És ez egészen más, mint a világzenei munka. Nem ügyeskedés, ahol azért csinállok valamit, mert erre van vevő. Márpedig most így „muzsikál” szinte a kilencven százalék.

A világzenével én nem szeretek foglalkozni, nem is foglalkoztam vele soha. Fontosabb, hogy ehhez a kis országhoz kötődő szuverén, magasrendű szemléletben hogyan gondolkodunk, és hogyan éljük meg a teremtést. Ez nem méretek, hanem a minőség valóságának és benső

erejének kérdése. Öreg koromra ki merem mondani, hogy ez a kvalitás, ez a nyelv, ez az ízlés, gondolkodásmód, ami a miénk, és aminek a legnagyobb baja az, hogy a saját televény emberanyaga nincs tisztában az értékeivel, ez a jövő legnagyobb gondja. És nem csak a miénk. Mert nem szakrális feladatának szolgálatában él a magyarja és nem magyarja, hanem azzal foglalkozik, hogy hova szeretne innen-onnan menni. Szökösés van. Ma már történelmi távlatból is látszik, mennyi felé osztódott szét az, amit magyar jelenségnek hívunk. A magyarságot én jelenségnek tekintem, szellemi-lelki magatartásnak, mert amit magyarnak hívunk, az a teremtettségnek egyfajta stílusa. És ha ebben valaki elmélyed, alászáll, az ugyanaz, mintha a kozmoszba repülne, azzal a különbséggel, hogy ez élő kultúra. És látnia kell, ha tisztességes, hogy micsoda örök érték és micsoda ethosz van ebben. Az élet nem csak élvezet, az életet fel is kell fogni. Újra komollyá kell válni. Engem abszolút nem érdekel, hogy a mai (világ)zenében mi miért történik. Mármint, hogy mik a spekulációk. Azt látom, hogy a képlet sokkal egyszerűbb és egységesebb. Föl kell menni a hegytetőre, vagy a Holdra, ugyanis onnan jobban látszik minden. A hazugság és a látszat nem fundamentum. Sem a klorofill, sem az $E=M \times C$ nem hazudik. Fiatalon lehet „kaszabolni” vélt igazságok jegyében, de azt is meg kell érteni a szellemtörténetből, de a történelemből is, hogy tisztességes öreg bölcsek mindig az időtlen jelenségekre figyeltek, mert a létet fenntartó törvények mindig jelenlevők és örök időkre sűgnak.

Én a mostani választás eredményét is azért tartom fontosnak, mert hosszú idő után, mélyen a kollektív tudattalanban egy erős és józan fordulat állt elő. (Ezért is olyan parlagi vele szemben a gyűlölködés.) És ez nálunk állt elő a legvilágosabban. Évtizedek óta a buták hatalmától félelemben élő emberek most titkon, a szavazófülkében, ahol nem lehet a fülüknél megfogni őket, megbuktatták azokat, akik eddig hülyét csináltak belőlük. Az alkalmatlanokat, a nyereszkezőket. Hogy az emberek ezzel szembefordultak – ez átállás a jövőre. A mai helyzet némileg hasonlít a XIX-XX. század fordulójához. Nekünk akkor sem kellett seho-va sem mennünk szellemi kölcsönért. Itt volt a bután lenézett, paraszti kultúra, csak fel kellett fogni a szakralitását. Anteuszi pillanat. És meg-

született belőle egy olyan zenekultúra, hogy még most is abból él a magyar kultúrpolitika. Ekkor mondták mások Magyarországot zenei nagyhatalomnak. És nem sikerült az elmúlt ötven évben Bartókot és Kodályt eltüntetni. És Lajthát se nagyon.

– *Hozzá szabad nyúlni az autentikus népzenehez? Szabad modernizálni? Vagy érinthetetlen?*

– Vannak e tekintetben ortodox álláspontok és neológok is. Itt igazából az a különös gond, hogy a magyar kultúrában a nép őrzött meg egy sajátos szakrális szemléletet és énekes zenét. Évszázadokon keresztül éltette és csiszolta. Benne ölelt, vele zokogott, vele mulatott. Miközben az úgynevezett szellemi elit a nyelvét majd' elfelejtette. A termelőteremtő ember pontosan tudta, hogy amiben él, a léte a legszentebb minőség kezében van. Tehát minden, ami megszólal, benne és általa, Isten dicsőítése kell, hogy legyen. És az is volt. Ez adta, s adja ma is a jövőjét és varázsát. Ligeti György egy levelében azt üzenté, most azon dolgozik: milyen legyen a jövő zenéje. Arra gondoltam ekkor, tényleg öregszik a mester. Mert a jövő zenéjét a mai tizenévesek fogják világra segíteni.

Badacsony T. Örs – NAGYÍTÁS, 2010. augusztus